

BERNARD ESAMBERT CEAUȘESCUÉK

Az emlékirat szerzőjéről

Bernard Esambert reneszánszi sokoldalúsággal, energiával és cselekvőképességgel megáldott ember. Közéleti elkötelezettsége, szerepe példaértékű – és nemcsak hazája számára. Az államot továbbra is ellenségnek, kijátszásra alkalmas Küklopsznak vagy – politikai-gazdasági gyepelőjét megszerezve – meggazdagodásra alkalmas eszköznek tekintők napjainkban nem érthetik, hogyan képes valaki az állam, a társadalom önzetlen szolgálatában letölteni az életét, amelyből – trendi életérzése szerint – csak egy van.

Bernard Esambert 1934-ben született; szülei, felmenői Kelet-Európából származnak. Kamaszként élte át a világháborút Párizsban, de húszévesen már politechnikusai képzéssel rendelkezett. Előbb az Ipari Minisztériumban dolgozott, majd Georges Pompidou elnök gazdasági tanácsadója lett. Azokban az évtizedekben 1974-ig, Pompidou haláláig, Franciaország óriási gazdasági fejlődésen ment keresztül, és kiérdemelte a közgazdászok részéről az Európa Japánja megnevezést. A második világháború utáni, egy generáció ideje alatt bekövetkező hirtelen jóléti liftélmény azonban a következő nemzedék számára – amolyan hangadói mindent megkaptak, és semmiért sem kellett megküzdniük – civilizációs hányingeret okozott, amely az 1968-as diáklázongásokban csúcspontot ért el. Legutóbbi könyvében (Bernard Esambert: *Une vie d'influence. Dans les coulisses de la V-e République*. Flammarion, Paris, 2013) többek közt ezeket – a franciák által Trente Glorieuses-nek nevezett – évtizedeket, munkával, közösségi élettel kapcsolatos élményeit perli vissza a mai, többnyire kiábrándult, közönyös, pusztán az egyéni életminőséget hajszoló nyugati közvéleménytől. Emlékkockákból, portrékból, elemzésekből összeálló és kulisszatitkokat kitérgető könyvében bevezeti az olvasót a Franciaország, valamint a nyugati politikai és gazdasági világ döntési mechanizmusába és érdekkonfliktusába. A szerző életpályája egészen kivételes: elnöke lett a Politechnikai Főiskolának és a Pasteur Intézetnek. Pompidou halála után a Crédit Lyonnaise bank főtanácsadója, majd 1977-től 1993-ig a Rothschild Pénzügyi Társaság elnök-vezérigazgatója. A teljesség igénye nélkül sorolom tovább: vezérigazgatója volt a Holding Pénzügyi Társaságnak és a SOFIREC-nek, társelnöke a Bolloré Technológia Vállalatnak, tagja a Lagardere Csoport felügyelőbizottságának. Ezekon kívül még számos ipari és pénzügyi vállalkozás kiemelt posztjára kérték fel. A köztársaság hajdani ösztöndíjasa – akinek családja zsidó származása miatt sokat szenvedett a második világháború idején – kiváló francia hazafivá vált. Az évek hosszú során át a politikai és gazdasági elitből többen is kapacitálták, hogy lépjen politikai pályára, de ő maradt a háttérben szürke eminenciásként.

Bernard Esambert nyughatatlan ember, igencsak szerteágazó karitatív, nonprofit munkát vállalt napjainkban is. 1991-től a Francia Epilepsziakutató Alapítványnak, 1999-től az Agykutatást Támogató Társulatnak is az elnöke. 2004-től, alapításának évétől a párizsi Éberek Klubjának vezetője, amelynek fő feladata a különböző szakterületeken végzett kutatások csúcseredményeit népszerűsíteni. 2006-tól az X-Ellenállók szervezetét is vezeti. Ráadásul 2012-ben a volt miniszterelnök, Édouard Balladur felkérésére elvállalja a Georges Pompidou elnök emlékét ápoló társaság és intézmény vezetését. Itt kerültem vele kapcsolatba. Tanulmányt írtam Georges Pompidou államfőről, és további információkat kértem a társaság titkárságától. Esambert úr kézzel írt levelekben válaszolt több ízben is, és készséggel küldött könyveket nekem. Szerénysége és végtelen udvariassága éles ellentétben áll a mivelénk még mindig előforduló intézményi hozzáállással, amely egy kurta „nem” szóval sem hajlandó válaszolni a neki címzett levelekre. Továbbra is éli világát mivelénk az a magatartás, hogy noha a médiában alkalomadtán illendően a közjóra hivatkozunk, alig vagyunk hajlandók saját közvetlen vagy a kis csoportunk érdekein túltekinteni.

Bernard Esambertnek eddig négy könyve jelent meg.* Az elsóban és másodikban a hetvenes években kibontakozó – az átlagos ismeretekkel rendelkező állampolgár előtt rejtve maradó –, kontinenseken átívelő irgalmatlan gazdasági háborút és annak hatás-köreit elemzte. Neki, a pénzvilág kulcsfigurái tanácsosának egyedi rálátása volt a pénzügyi-gazdasági folyamatokra. 1980-ban Bad Aachenben maga is részt vett egy Bilderberg-konferencián. A harmadik könyvében a francia gazdaság fellendüléséről, valamint Pompidou nagy terveiről és megvalósításairól ír, amelyeknek részben ő volt a sugalmazója.

Legutóbbi könyvében – amelyből a fordítás készült – vesébe látó portrékat készített a politika, a gazdaság és a pénzügy világából. A szerzőnek fiatalon Pierre Mendès-France miniszterelnök volt a példaképe. Rajta kívül csak Georges Pompidou, Édouard Balladur és Raymond Barre az a három személyiség, akik a mércét jelentették számára. A többiekéről készült portré igencsak kritikus. Napjaink felé közeledve a politikai-gazdasági elit több képviselőjének ragadja meg a grabancát, mert nem voltak képesek érdemleget tenni Franciaország évtizedek óta tartó hanyatlásának megállításáért. Nyugtalan a gondolatától, hogy annak idején nem tudta kellően rávenni a döntéshozókat, hogy csak a közjót tartsák szemük előtt. A könyvet olvasva lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy a felfuvalkodott politikai és gazdasági döntéshozóknak néha úgy hiányzott a jó tanács, mint Küklöpsznek a térlátás.

Az 1945-ben alakult IV., illetve az 1958-ban, Charles de Gaulle tábornok fellépésétől számított V. Köztársaság az állam, a közügyek szolgálatában álló személyiségek olyan koszorúját tudta maga mögött, mint amilyen például Paul Delouvrier, Simon Nora, Philippe Lamour és maga a Bernard Esambert. Munkásságukat egyre kevesebben tartják számon: ezért nekik, a fejeket mozgató nyakaknak kell számot adniuk a történekről. Esambert esetében az Airbus, az Ariane, a TGV létrehozása, az atomerőműpark megépítése csak néhány a sok azon országos „kaland” közül, amelyekben a hatvanas-hetvenes években részt vett a döntéshozók oldalán, és amelyektől azt remélte, hogy méltó lesz Franciaország múltjához.

Esambert könyve nemcsak azért érdekfeszítő, mert felszínre hoz kevésbé ismert tényeket, történéseket a nyugati világ mélyéről, hanem azért is, mert őt olvasva józan, mértékletes és világos elme emlékiratait, elemzéseit forgatjuk, aki továbbra is bízuk a tudományban, a kapitalizmus azon képességében, hogy újra megtalálja emberi vonásait a vadkapitalista kilengései után, bízuk abban, hogy az értékteremtő emberi munka visszakapja az őt megillető helyet. Valószínűsíthető, hogy a 2008-ban kirobbanó bank- és pénzügyi válság, majd az ennek Európát érintő súlyos következményei vették rá végül a szerzőt, hogy megírja a közel 550 oldalt kitevő könyvét.

A lefordított részlet Bernard Esambert jelzett kötetének 41. fejezete.

S. Király Béla

■ 1981 áprilisában egy olasz barátom telefonált, hogy holnapután Bukarestben részt vehetnék egy Ceaușescu elnök által megrendelt fogadáson. Ha másvalaki szólt volna, nem veszem komolyan a hívást, de kivételesen nagyra becsültem Gian-Carlo E.-t, aki arra kért, hogy habozás nélkül csatlakozzam hozzá. Ő a vonzóan művelt, kedves és áradó olaszok mintapéldánya volt. Megszerettette velem gyönyörű hazáját, ahol lefegyverző az emberek közlékenysége. Oscar Wilde szerint a franciák szomorú olaszok. Én még hozzátenném,

hogy az olaszok intelligens franciák. Sok emberrel találkoztam a politika, az ipar, a bankok és a művészetek világából, és elmondhatom: az olaszoktól mindig tanultam valamit. Sosem bonyolítottam le üzletet a szomszédos országban úgy, hogy ne kértem volna egy motivált olasz segítségét. [...]

Ismervén barátomat, kedvesen győzködő meghívása nem lepett meg. Sikerült valahogyan helyet találnom egy kis repülőgépen, és harmadnap hajnali két óraker szálltam le Bukarestben. A ceremóniát

Bernard Esambert: Le 3ème Conflit Mondial. (A harmadik világkonfliktus) Plon, Paris, 1977;

Bernard Esambert: La guerre économique mondiale. (Gazdasági világháború) Olivier Orban, Paris, 1991;

Bernard Esambert: Pompidou, Capitaine d'Industrie. (Pompidou, az ipar kapitánya) Odile Jacob, Paris, 1994;

Bernard Esambert: Une vie d'influence. Dans les coulisses de la V-e République. (Egy befolyásos élet. Az. V. Köztársaság kulisszái mögött) Flammarion, Paris, 2013.

aznap délelőtt kilenc órára tervezték. Alighogy megállt a gép, két luxusautó tement a lejártnál. A fekete színű, füstös ablaküvegű limuzinok mintha egy másodosztályú filmből érkeztek volna; személyzetük fekete ballonkabátot, fekete nemezkalapot és fekete szemüveget viselt. Nem kellett megerőltetnem magam, hogy elképzeljem: a KGB helyi fiókja vár, hogy elkísérjen a gulágra. A repülőteret elhagyva motoros rendőrök vették körül autóinkat, és szírinázva kísérték a Román Népköztársaság külföldi vendégeinek szállásáig. Az éjszakában az utcák kihaltak, komorak voltak, és volt jó fél óram meggyőződni arról a nyomasztó atmoszféráról, amelyet a rendszer külföldre szökött ellenzői írtak le korábban nekem.

A hotelszobám felé lépdeltam, amikor egy biztonsági őr csatlakozott hozzám, majd kint maradt az ajtómnál, és rendületlenül várt. Kiderült, hogy nem mehet el a beszédem másolata nélkül, amelyet néhány óra múlva a román elnöknek, kormányának, valamint az országgyűlés jelen levő tagjainak akartam elmondani. Ahogy máskor, most is improvizálni szándékoztam, azokra az információkra támaszkodva, amelyeket Quai d'Orsay Közép-európai Igazgatóságától kaptam. Így azonban hajnali három óra környékén kénytelen voltam megírni a beszédemet, amelyben hosszan soroltam a román és a francia nép barátságának indokait, anélkül hogy külön kitértem volna az ország elnökének dicséretére.

Háromnegyed kilenckor léptem át az elnöki palota kapuját, és hamarosan bemutatottak a Ceaușescu párnak – két beesett, ólomszürke arc, amely akaratlannul is az elkerülhetetlen vég felé közeledők lidércnyomását tükrözte –, a román kormány tagjainak, akik többsége unokatestvérekből, távoli rokonokból állt, és akik között még voltak Ceaușescu nevűek. Ők és a számos országgyűlési képviselő sorba álltak a kézfogáshoz. Miután számtalan kezet megszorogattam, és sok odaillő szót kiejtettem, a hozzám hasonlóan balszerencsés angolok és németek között meglepődve szemléltem az inkább kényszeredetten alkalmazkodó, mint meleg hangulatú találkozó jeleneteit. Csak a hazáját képviselő olasz barátom találta fel magát, csak ő tudott jó hangulatot varázsolni maga körül.

Azokban az években Ceaușescu még partiképes volt a szovjetekkel szembeni –

függetlennek tűnő – politikája miatt. Az „ellenségem ellensége...” kezdetű szólásmondás a kezére játszott. A nyugatiak annyira örültek, hogy találtak egy ilyen különleges sarkot a szovjet építményben, hogy szégyenérzet nélkül éltek és éltek vissza a helyzetükkel. Mindenesetre akkor, 1981-ben senki sem mondhatta rólam, hogy hízelegtem volna ennek az alattomos elnöknek, aki bár kezében tartotta a hatalom minden szálát, akkor még nem vedlett át teljesen szörnyeteggé.

Nicolae Ceaușescu brutális és megtorló jellegű kommunizmusáról akkor még nem voltak részletes ismereteink; azt azonban tudtuk, hogy a Duna és a Fekete-tenger közötti csatorna építése szörnyűbb volt mindennél, ami akkor Csehszlovákiában vagy Lengyelországban tapasztalható volt. Am Bukarest megtagadta az állásfoglalást a szovjet–kínai konfliktusban, nem társult az Izraelt elítélő kelet-európai kórushoz, amelyet a hatnapos háború után rendeltek meg Moszkvában, sőt 1966-ban az is felmerült, hogy szünetelteti részvételét a Varsói Szerződés és a KGST programjaiban. A román vezetők nagy erőfeszítéseket tettek, hogy közeledjenek Nyugathoz, és De Gaulle tábornok 1968. májusi látogatása alkalmas volt arra, hogy jelezzék nemzeti függetlenségüket. Tizenöt hónap múlva Richard Nixon érkezett Bukarestbe; ő volt az első amerikai elnök, aki kommunista államba látogatott. 1983-ban, két évvel az én szeszélyes látogatásom után, George Bush amerikai alelnök úgy jellemezte Ceaușescu rendszerét mint „egyikét a jó európai kommunistának”.

Ez a nemzeti kommunista politika tette lehetővé, hogy Románia csatlakozzon az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezményhez, a Világbankhoz és a Nemzetközi Valutaalapoz. Washington megadta neki a legnagyobb gazdasági kedvezményt, és az Európai Közösség kereskedelmi kedvezményekkel honorálta az ország külpolitikáját. Végül, amikor a nyolcvanas évek elején Ceaușescu elhárította, hogy a belső fogyasztás rovására visszafizeti a hatalmas külföldi adósságot, a Valutaalap nem talált elég bókot a gratulációk mellé. Közben Románia lakói rákényszerültek, hogy 25 wattos égőket használjanak, mert az elektromos energiát az ország az NSZK-ba és Olaszországba exportálta. A lovas szekerek fő szállítási eszközzé váltak, az aratást kaszával és

sarlóval végezték. Mintegy tizenháromezer falunak a felét ítélték arra, hogy néhány ezer mezővároskává tömörüljön, miközben Bukarestnek közel Velence nagyságú területét rombolták le a gigantikus építkezésekhez készülődve, és a város jórészt arctalanná vált. Azért, hogy helyet kerítsenek a Nép Házának, negyvenezer épületet dózeroltak le, groteszkül gazdagítva Hitler, Mussolini, Kim Ir Szen és mások totális urbanizmusát. Annak idején, hogy megszabaduljon a török múlt minden szövedményétől, és legyőzze saját múltját, Románia Európa és Franciaország felé fordult. A román horizonton a mi országunk lógott, és mintának a napóleoni közigazgatást választották.

A nyomor felé hanyatló gazdaság 1980–81-ben még úgy tűnt, a kezdeteknél tart. A növekvő bizalmatlanságom hatására – bár számos jelzőt találtam a francia–román barátság feldíszítésére – nem idéztem a Kárpátok türannoszától. Sovány vigasz, vékony alibi azért a kiruccanásért, amelyre nem szívesen emlékszem vissza. Bele kell törődnöm annak tudatába, hogy nincs ártatlan emlékezés. Ha egy nap visszajutok Romániába és Moldáviába, felfedezni Besszarábiát, azt a helyet, ahol az anyai nagyanyám élt, a román Mefisztó árnyéka kíséрни fog utamon. Meg kellett volna sejtennem, hogy mibe keveredem ezzel a váratlan úttal, mondogatom magamban. Nekem, a vándorok gyerekének mindenkinél jobban meg kellett volna hallanom az éterben a Duna-delta fegyenctelepei felől érkező sóhajokat. Mít ér az örökségem, ha nem voltam erre képes? Most, amikor e sorokat írom, ezért keserű a teasütemény a számban! Nem töröl el mindent az emlékezet, csak a részleteket.

Másnap este már Párizs fele tartottam nagykövetünk társaságában. Búcsúzáskor az idéetlen protokoll nem ismétlődött meg. Teljesítettem a rám rótt kötelességet, és az élményeket egy fiókba zártam, amit sokáig nem nyitottam ki. Hozzájárultam ahhoz, hogy Ceaușescuék bizonyíthassák a világ előtt európaiságukat? Nem hinném. A máshonnan érkezett vendégek is nagyon visszafogottak voltak. Akkoriban nem is róttam fel magamnak semmit, pedig apróságok miatt is szokott fogorni velem a világ. Élménybeszámolóim is sötétebb képet festett a látottakról, mint amilyeneket a külügyminisztériumi jelen-

tésekben olvastam. A történetektől nyugodtan alhatom. Madám Ceaușescu, bocsánat: Ceaușescu doktor bemutatkozása a ceremónia fénypontja volt, de sem nekem, sem más külföldi résztvevőnek nem volt sejtelmem arról, hogy kicsoda diktatúrát vezetett be a román akadémiai és tudományos világban. Utam – bizonyos értelemben – haszontalan volt. Csak akkor vált ismét elevenné élménye, amikor több százmillió tévénézőhöz hasonlóan a gyors elítélésüket és a kivégzésüket láttam. Noha az eljárás szélsőséges volt, nem tudtam sajnálni sorsukat. Most azonban újraélem a velük való kézfogás pillanatát, amely mesterségesen egyesített velük. Különös, hogy emlékeim rostáján nem akar átperegni az a ceremónia.

Túlzó szentimentalizmusból gyakran felidézem magamban a történelmet alakító személyeket és sorsukat, próbálom megérteni a helyet, ahol megtörtént az elágazás: egyeseknél a sötétség, másoknál a világosság felé. A Ceaușescu pár holttestét azokra hagyom, akik valami emberit is láttak a cselekedeteikben, vagy netán rehabilitálni próbálják őket. A továbbiakban ezt a történelemre és a történészekre bízom. Ami engem érdekel, az maga a folyamat. Hitler Hitlerré vált volna, ha felvették volna a bécsi Művészeti Akadémiára? Sztálinból Sztálin lett volna, ha ama bizonyos ideológia nem játszott volna a kezére? Ha Talleyrand tanácsát követi Napóleon, Szent Ilona-szigete helyett tovább tarthatta volna Európa sorsának gyepelőit? Képzelnék el, hogy Caligula a lovára hallgat, Bokassa a mamájára, Bassár el-Aszad az orvosi lelkiismeretére és nem apja báróinak tanácsára! Képzelnék el, hogy Szaddám Huszeint, Moammer Kadhafit a megkínzottak kiáltása befolyásolja és nem a csatlósi hízelgések! Felesleges mondanom, hogy nem várok végső választ e kérdésektől, amelyek egy még mélyebb kérdés előtt nyitják meg a mélységet: a mi szegény bolygónk egy shakespeare-i sorsot teljesít be, amely nehezen elviselhető lesz, vagy egy hamisított világ felé tartunk, de ahol a félelem, az öröm, a veszély és a remény emberibb módon lesz szétosztva köztünk. A kérdések ökörnyálként lebegnek a szélben, amely az egyik dűnéről a másikra fújja a homokszemeket.

S. Király Béla fordítása